

MUSIQANING INSON RUHIGA TA'SIRI HAQIDA SHARQ ALLOMALARINING FIKRLARI

Yunus Rajabiy nomidagi

O'zbek milliy musiqa san'ati instituti

Professional ta'lim (vocal san'ati)

An'anaviy xonandalik yo'nalishi

1- Bosqich Magistranti

Suleymanova O'g'ilxon.

Tarixdan shuni bilamizki musiqa inson ruhiga kuchli ta'sir o'tkazish xususiyatiga ega. Undan tarbiya maqsadida foydalanish to'g'risida allomalarimiz ko'p bora ta'kidlab o'tishgan. Ular musiqani tarbiya jarayonida qo'llash orqali insonning ichki dunyosini boyitish, hissiyotlarini tartibga solish va axloqiy fazilatlarni shakllantirishda samarali vosita sifatida ko'rganlar. Bu borada yozilgan asarlar musiqaning inson hayotidagi o'rni va ahamiyatini yanada chuqurroq ochib berishga xizmat qilgan.

Musiqa tinglab, unda ifodalangan mazmunni chuqur anglash va bu orqali tinglovchida ma'lum tasavvurlar shakllanishining psixologik xususiyatlari Abu Nasr Forobiyning "Musiqqa haqida kitob" va "Musiqqa ritmlari" haqidagi asarlarida, Ibn Sinoning "Donishnoma" va "Musiqqa ilmi" haqida risolasida, shuningdek, Faxriddin Roziy kabi olimlar musiqaning inson psixologiyasiga ta'siri va uning tarbiyaviy ahamiyati haqida ko'plab asarlar yozganlar. Bu asarlar musiqaning qanchalik ahamiyatli ekanini yaqqol isboti hisoblanadi.

Forobiy ijrochilik va bastakorlik orqali musiqaning tinglovchilarga kuchli ta'sir o'tkazishini ta'kidlagan. U musiqaning inson ruhiyatiga chuqur ta'sir etishi, ularni turli holatlarga solishi masalan: hush kayfiyatdagi odamni maxsus holatga tushurishi, yig'layotgan odamni kayfiyatini ko'tarib-raqsga chorlashi va hatto uxlata olishini ta'kidlab, bu jarayonda tinglovchining badiiy didini o'stirishga xizmat qilishi mumkinligini ko'rsatgan. Forobiy milliy musiqaning ruhiy ta'sir kuchini va uni tinglagan insonning komillikka intilishida tutgan o'rnini yuqori baholaydi.

Allomalarimiz turli musiqiy asboblarning hayotdagi o'rni va ahamiyatini tushuntirib o'tishgan. Masalan: jang maydonlarida ovozi baland cholg'ular ishlatiladi, va bu askarlarga shiddat va jangovor ruh bash etadi. ziyofat va to'y uchun esa quvnoq kuylar va asboblari mos keladi. Shuningdek, turli holatlar uchun maxsus cholg'ular mavjud va ularning turlari son-sanoqsiz. Musiqa ijtimoiy va estetik kuchga ega ekanligini tushunib, uning tarbiya jarayonida, ayniqsa, insonlarning ma'naviyatini yuksaltirishda qo'llanilishi zarurligini ta'kidlaydi.

Farobiy asarlarda olimning musiqiy nazariyasi va amaliyoti, uning kuchli ruhiy ta'siri, ijtimoiy munosabatlardagi roli va musiqaning amaliyotdagi muhim ahamiyati haqida qarashlari bayon etilgan.

“Qobusnoma” asarida Kaykovus, musiqachilarning tinglovchilar bilan qanday munosabatda bo'lishi kerakligini ta'kidlab o'tgan. “...agar xofiz bo'lsang, xushfel quvnoq bo'l, qo'pol so'z qovog'i soliq bo'lmagin. Hamma vaqt og'ir yo'l (maqomlar) ni chalaverma va hamma vaqt yengil yo'llarni ham chalaverma, chunki yo'lni bir hilda chalmaslik kerak, negaki, odamlarning hammasi bir hilda emas, tabiatlari ham bir biriga muvofiq emas, chunki xalq xilma-xildir”. Asarda allomaning musiqa nazariyasi va amaliyoti, uning kuchli ta'sir vositasi sifatidagi ahamiyati, ijtimoiy munosabatlar tizimida musiqa amaliyotining muhim o'rnini haqidagi qarashlar ifodalangan.

Qobusnoma” asarida turli ruhiy holatlar- hijron, vasl, pand-nasixat, ma'lomat norozilik, rizolik, rad etish, vafo, yovuzlik hayr- sahovat, tuhfa berish vazavq- shavq to'g'risidagi g'azallarni bilish, har faslning o'ziga munosib g'azallarni o'qish muhimligi ta'kidlanadi. Masalan: “har bir faslga mos ravishda g'azallar o'qish, bahorda kuz, kuzda bahorga xos g'azallarni o'qish to'g'ri emas. Bu, tinglovchilarning holatiga mos keladigan g'azallarni tanlashga yordam beradi.

Shayx Sa'diy musiqaning kuchli ta'sirini olqishlab, yoqimli kuylar insonni jaholatdan qutqarishi va insoniy xissiyotlarni kuchaytirishi mumkinligini ta'kidlaydi. o'sha davrda ko'plab olimlar milliy musiqaning inson ruhiyatiga kuchli ta'siri va tarbiya vositasi sifatida muhim o'rin tutganini ko'rsatadi.

Olimlar xalq musiqasi asarlarini turli ruhiy holatlarga ko'ra guruhlariga ajratgan. Ular bu asarlarning tinglovchilarga ruhiy ta'sirini va ularning ijtimoiy-estetik ehtiyojlarini hisobga olganlar.

Kavkabiylar Buxoriy o'z asarlarida Xo'ja Hasan Nisoriyning “Muzakkir ul ahbob”, Xo'ja Sayfiddin G'aznaviyning “o'n ikki maqom haqida risola”, Darvesh Ali Changiyning “Tuhfatus-surur” yoki “Musiqa haqida risola”, Muhammad yazdiyning “Musiqa usullari haqida risola”, Ali Rizo Koiniy Birjandiyning “Ovozlar va zikr odobi”, Ho'jakalon Xurosoniyning “Musiqa haqida risola” singari ko'pgina mualliflar va ularning asarlari tahlilini keltiradi.

Xx asr O'zbek adabiyotining buyuk vakillaridan biri, yozuvchi Abdulla Qodiriy San'at xususan musiqa inson ruhiyatiga, irodasiga, kayfiyatiga ko'rsatadigan hissiy ruhiy ta'sir qudratini o'z asarlarida qayd etadi.

“O'tgan kunlar” romanining “Navo kuyi” bobida Otabekning musiqa tinglayotgan holati quyidagicha tasvirlangan: “Kuy boshlanishi bilanoq uning yuragi zirr etib ketgandek bo'lib.., ixtiyorsiz ravishda dutorning mungli tovushiga berildi. Dutor

tovushi o'zining qandaydir xasratini so'zlagandek, hikoya qilgandek bo'lib eshtilar edi.... Dutor oddiygina yig'lamas edi balki butun koinotni zirrr ettirib xasta yuraklarni silkitib yig'lar edi.. Otabek ortiq chidab turolmadi-da, ro'ymoli bilan ko'zini yashirib yig'lamoqqa kirishdi.. Ul ko'z yoshlarini toxtatmoqchi bo'lar edi. Biroq hozirgi ixtiyor o'zida emas edi- hamma ixtiyor dutorning hazin "Navo"sida, toqatsiz yig'isida edi". Ushbu misralar orqali yozuvchi milliy musiqiy ohanglar, cholg'u sozlaridan taraladigan tovushlar yuksak hissiy, yo'naltiruvchi qudratga ega ekanligini betakror tasvirlay olgan.

Ta'kidlash lozimki buyuk allomalarimiz, mutafakkirlarimiz, qomusiy olimlarimiz hamda musiqa ilmi bilimdonlarining yuqorida qayd etib o'tilgan barcha fikir-mulohazalari zamonamizda musiqaning tadbiq etilishi uchun ham nixoyatda kerakli bo'lib. Yurtimizda o'sib kelayotgan kelajak avlodni barkamol, yuksak didli etib tarbiyalash, ularning milliy ma'naviy o'zligini anglashida muhim ahamiyat kasb etadi.

Milliy ohanglarimiz negizida yaratilayotgan musiqa asarlari yoshlarni Vatanparvarlik tuyg'usini kamol toptirish, ularga milliy qadiryat tuyg'usini singdirish eng muhim ijtimoiy vazifalarimizdan biri bo'lib qoladi.

Adabiyotlar ro'yhati

- 1.Matyoqubov O. "Og'zaki an'anadagi professional musiqa asoslariga kirish" O'quv qo'llanma (1983 yil)
- 2.Solomonova T.E. "O'zbek musiqasi tarixi" 1981 yil
- 3.Kavkabi N. "Risoi musiqi", "Risoi dar bayoni Duvozdah maqom" Tavhezot ba qalamiy A.Rajabov – Dushanbe. Irfon 1985 yil
- 4.Qodirov U.D. "Badiiy ijodiyotda ijtimoiy-psihologik va etnopsihologik muammolar talqini" (A.Qodiriy romanlari asosida) T.2002 yil